

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

Coronapandemins inverkan på tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna

Människorättsdelegationens
rekommendationer

**Coronapandemins inverkan på tillgodoseendet av de
grundläggande fri- och rättigheterna och de
mänskliga rättigheterna**
- Människorättsdelegationens rekommendationer

Människorättscentrets publikationer 3/2020

ISSN 2670-1944

ISBN 978-952-7117-38-5

Layout: Joonas Tupala

Översättning: Lingsoft Language Services Oy

<https://www.manniskorattsentret.fi/publikationer/>

© Människorättscentret

2020 Helsinki

1 De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska beaktas även i kristider	4
2 Frågor som gäller rättsstatsprincipen	9
Situationen i fråga om rättsstatsprincipen i Finland och hur systemet för kontroll av grundlagsenligheten fungerar	10
Kännedomen om rättigheter och uppföljning av tillgodoseendet av rättigheterna	11
Rättsstatsfrågor som uppstått under coronapandemin	13
3 Coronapandemins inverkan på äldre personers och personer med funktionsnedsättnings rättigheter	15
Självbestämmanderätt samt deltagande och involverande i beslutsfattande	15
Undantagsförhållanden som blir långvariga och risker för normalisering av en sämre servicenivå	17
Pandemins inverkan på utkomsten	18
4 Coronapandemins konsekvenser för barn och unga	20
Bekämpning av ojämlikhet	20
Stöd för delaktighet	22
Tryggande av tjänster för barn, unga och familjer	23
5 Våld mot kvinnor och våld i nära relationer under coronapandemin	24
Ökad medvetenhet och utbildning av yrkesutbildad personal	25
Tjänster med låg tröskel, jämlikhet samt tillgänglighet och tillgång	26
Strukturer och regional samordning	27
Sammanfattning av människorättsdelegationens rekommendationer	28

1 De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska beaktas även i kristider

Coronapandemin som fick fart våren 2020 har medfört nya och allvarliga utmaningar överallt i samhället. Regeringen konstaterade i mars i samverkan med republikens president att Finland befinner sig i undantagsförhållanden på grund av coronasituationen och beslöt att för första gången ta beredskapslagen i bruk. Undantagsförhållandena varade i cirka tre månader och under den tiden begränsades de grundläggande fri- och rättigheterna genom många förordningar som statsrådet utfärdade med stöd av beredskapslagen.

Olika begränsningar, rekommendationer och social distansering till följd av pandemin fortsätter hösten 2020, men tills vidare utan befohener enligt beredskapslagen. Ett eventuellt återinförande av beredskapslagen har emellertid diskuterats och åsikterna har varit både för och emot.¹ Ett viktigt mål för åtgärderna och begränsningarna är att trygga människors hälsa och liv, men inskränkningar av de grundläggande fri- och rättigheterna ska alltid

vara exakta, godtagbara och proportionerliga. Begränsningar ska genomföras med respekt för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och personer som är föremål för begränsningen ska ha tillgång till ett effektivt rättsmedel.²

Pandemin och begränsningarna till följd av den har påverkat allas liv när arbete, skolgång, studier, resor och umgänge mellan människor har begränsats genom bestämmelser och rekommendationer. Näringslivet har också begränsats och i synnerhet restaurang-, evenemangs- och turismbranschen har lidit stora ekonomiska förluster. Många företag och framför allt småföretagare har hamnat i svårigheter och blivit tvungna att till exempel permittera och säga upp arbetstagare när näringsfriheten har begränsats på grund av pandemin. Man har försökt kompensera företagets förluster bland annat med olika kostnads- och utvecklingsstöd.³

1 Läs om diskussionen kring beredskapslagen i t.ex. Oikeustieteilijät: Valmiuslain käyttöönotto olisi parempi ratkaisu kuin tartuntatautilain muuttaminen "valmiuslain sekundaversioksi". <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006675034.html>

2 Grundlagsutskottets betänkande nr 25 om regeringens proposition med förslag till ändring av grundlagarnas stadganden om de grundläggande fri- och rättigheterna. https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/Mietinto/Documents/grub_25+1994.pdf

3 Arbets- och näringsministeriets anvisningar till företag i coronasituationen: <https://tem.fi/sv/coronavirus>

Personer som redan befinner sig i utsatt position, såsom äldre personer och personer med funktionsnedsättning, har på grund av coronapandemin och åtgärderna för att bekämpa den hamnat i en ännu svårare situation. Begränsningarna har på många sätt berört också barns och ungas liv. Coronapandemin har också påverkat samhället i och med att till exempel många lagstiftningsprojekt i regeringsprogrammet, såsom den så kallade translagen och reformer i anslutning till invandrades rättsskydd, har fördröjts.

Betydelsen av tillgänglig, tydlig och öppen myndighetskommunikation vid rätt tidpunkt har ökat betydligt under pandemin. Information om till exempel restriktioner ska vara tillgänglig för alla oberoende av språk, ålder, funktionsnedsättning eller annan bakgrund. Positivt i kommunikationen har till exempel varit teckenspråkstolkning vid statsrådets informationsmöten, men utöver teckenspråk borde man också använda andra kommunikationsmetoder, såsom bildkommunikation. En stor del av informationen om coronapandemin har förmedlats digitalt, varvid informationen inte nödvändigtvis når alla. Utsatta människor, såsom äldre eller personer med funktionsnedsättning, kan bli utslagna ur den digitala världen och den information som förmedlas via den.⁴ Ett bra exempel på alternativ användning av informations- och kommunikationskanaler är att många kommuner har ringt runt till äldre personer för att ta reda på hur äldre som bor hemma klarar av undantagsförhållandena.⁵

Vi känner säkerligen ännu inte till hela omfattningen av pandemins konsekvenser, men det är uppenbart att de är djupgående och långvariga inom alla samhällssektorer.⁶ De mänskliga rättigheterna och genomförandet av rättsstatsprincipen har prövats i undantagsituationen. Ekonomiska och sociala rättigheter riskerar att försämrans permanent när den ekonomiska situationen förvärras. Det bildas även en vårdskuld hela tiden, vilket äventyrar rätten till hälsa. Alla problem vid tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna under coronapandemin är inte nya eller beror inte enbart på coronasituationen, utan pandemin och åtgärderna för att bekämpa den har framhävt eller förtydligat dessa problem.

---

6 Se t.ex. Covid19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen: Asiantuntija-arvio, syksy 2020. <https://www.julkari.fi/handle/10024/140661>

---

4 FM: Digitaliseringen får inte marginalisera. <https://vm.fi/sv/digitaliseringen-far-inte-marginalisera>

5 Valli: Puhelinsoitoilla tavoitettu lähes 150 000 ikääntynyttä. <https://www.valli.fi/puhelinsoitoilla-tavoitettu-lahes-150-000-ikaantynyttä/>

Restriktioner och riktlinjer under coronapandemin⁷

- Regeringen konstaterade i den 16 mars 2020 i samverkan med republikens president att Finland befinner sig i undantagsförhållanden på grund av coronasituationen och beslöt att för första gången ta beredskapslagen (1552/2011)⁸ i bruk.
- Regeringen lade upp riktlinjer för en rad restriktioner och lämnade förordningar till riksdagen om ibruktagnin och tillämpning av beredskapslagen.
- Skolornas, läroanstalternas, universitetens och yrkeshögskolornas samt medborgarinstitutens och det övriga fria bildningsarbetets lokaler stängdes och närundervisningen vid dessa inrättningar avbröts.
- Besök på boendeserviceenheter för äldre och för andra riskgrupper förbjöds.
- Som en anvisning förpliktades personer över 70 år att undvika kontakter med andra personer i den mån det är möjligt (förhållanden som motsvarar karantän), med undantag av riksdagsledamöter, statsledningen och kommunala förtroendevalda.
- Social- och hälsovårdens kapacitet utökades inom den offentliga och den privata sektorn. Samtidigt minskades den icke brådskande verksamheten och tilläts flexibilitet i fråga om de lagstadgade tidsfristerna och skyldigheterna.
- Regeringen konstaterade den 15 juni att sådana undantagsförhållanden som avses i 3 § i beredskapslagen inte längre råder i Finland.
- Efter undantagsförhållandena har man dels infört begränsningar och rekommendationer som gäller hela Finland, dels regionala sådana som är beroende av i vilken fas av epidemin regionen befinner sig. Regeringens rekommendationer är inte juridiskt bindande.

---

7 Begränsningar under undantagsförhållandena: <https://valtioneuvosto.fi/sv/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi>.

Begränsningar efter undantagsförhållandena: <https://valtioneuvosto.fi/sv/information-om-coronaviruset/gallande-begransningar>

8 Beredskapslagen: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2011/20111552>

Människorättscentrets människorättsdelegation⁹ behandlade coronapandemins konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i sina fyra tematiska workshoppar i september 2020. Workshoparna fokuserade på att granska situationen ur perspektiven rättsstaten, äldre personer och personer med funktionsnedsättning, barns och ungas rättigheter samt våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Denna publikation som bygger på diskussionerna i workshoparna är inte en heltäckande beskrivning av situationen. Vid valet av teman för granskningen ville man å ena sidan ta itu med strukturella problem och å andra sidan betona utsatta grupper och människor, särskilt personer med funktionsnedsättning och äldre personer. Att följa upp och främja rättigheterna för personer med funktionsnedsättning är Människorättscentrets specialuppgift, och äldre personers rättigheter är en särskild tyngdpunkt i centrets verksamhet.¹⁰ Många andra utsatta grupper och människor omfattas inte av människorättsdelegationens översikt. Dessa människors situation kräver också granskning.

Delegationen utvärderar nu för första gången rättsstatens situation och utmaningar i Finland. Vid sidan av en allmän kartläggning var temat coronapandemins inverkan på tillgodo-seendet av rättigheter och på hur rättsstatens

garantier fungerar i allmänhet. Denna diskussion kommer att fortsätta i delegationen även i framtiden och större vikt kommer i fortsättningen att läggas vid den i Människorättscentrets verksamhet.

Vid människorättsdelegationens möte i september höll Michael O'Flaherty, direktör för Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA), ett tal där han berättade om hur åtgärderna mot pandemin påverkar de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och om byråns forskning kring detta tema. Han gav också rekommendationer om hur de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna kan tryggas samtidigt som man bekämpar pandemin. Han ansåg att man i coronasituationen bör fästa särskild uppmärksamhet vid en omfattande och systematisk uppföljning och utvärdering av konsekvenserna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Han framhöll dessutom att staterna måste sörja för de nationella människorättsinstitutionernas funktion och resurser, särskilt nu under dessa undantagsförhållanden.¹¹ I Finland utgörs den nationella människorättsinstitutionen av Människorättscentret och dess människorättsdelegation tillsammans med riksdagens justitieombudsman.¹²

I september tillsatte statsrådet en oberoende utredning i anslutning till Olycksutredningscentralen (OTKES) för att utreda de åtgärder som vidtagits under coronapandemin. Utredningen ska resultera i rekommendationer om hur man utifrån erfarenheterna från pandemin kan utveckla samhällets beredskap för mycket allvarliga händelser och lindra följderna av dem. Gruppen hör olika aktörer i stor utsträckning, såsom justitieombudsman-

9 Människorättscentrets människorättsdelegation är ett samarbetsorgan med bred bas vars medlemmar representerar gedigen kunskap om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna inom olika områden i samhället. Riksdagens justitieombudsmans representant, justitiekanslerns representant, alla särskilda ombudsmän och Sametingets ordförande är permanenta medlemmar i delegationen. Människorättsdelegationens verksamhet och sammansättning: <https://www.manniskorattscentret.fi/om-oss/manniskorattsdelegationen/>

10 Under människorättsdelegationen finns den permanenta sektionen människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning (VIOK). År 2020 inledde sektionen för äldre personers rättigheter sin verksamhet. Mer om VIOK:s verksamhet: <https://www.manniskorattscentret.fi/om-oss/manniskorattsdelegationen/manniskorattskommitten-for-perso/>

11 Läs mer på FRA:s webbplats: <https://fra.europa.eu/en/event/2020/feeding-finnish-recommendations-pandemics-human-rights-impact>

12 Mer information om Finlands nationella människorättsinstitution: <https://www.manniskorattscentret.fi/om-oss/nationella-manniskorattsinstitut/>

nen och Människorättscentret.¹³ Bland annat olika vetenskapliga paneler har också bedömt effekterna av pandemin, men ingen övergripande bedömning som tydligt fokuserar på de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har gjorts ännu.¹⁴ Enligt människorättsdelegationen finns det ett stort behov av en sådan bedömning och en kontinuerlig bedömning av konsekvenserna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Man bör också komma ihåg att fästa särskild uppmärksamhet vid de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna i eftervården av coronapandemin och vid bedömningen av åtgärdernas konsekvenser.

Syftet med denna sammanställning är att behandla de frågor om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna som framkommit under coronapandemin och att erbjuda beslutsfattarna – såväl regeringen och riksdagen som det lokala beslutsfattandet – rekommendationer för att rätta till missförhållanden på både kort och lång sikt. Bakgrunden till rekommendationerna är också människorättsdelegationens rekommendationer för regeringsprogrammet våren 2019.¹⁵

13 Mer information om den oberoende utredningen: <https://valtioneuvosto.fi/sv/-/1410853/en-oberoende-utredning-ska-undersoka-atgarder-till-foljd-av-coronapandemin>

14 Exit- och återuppbyggnadsarbetsgruppens rapport, fas 1. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/21411573/VN_2020_12.pdf
Exit- och återuppbyggnadsarbetsgruppens rapport, fas 2. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162272/VN_2020_17.pdf?sequence=2&isAllowed=y
Valtioneuvoston kokonaisarvio COVID-19-toimien vaikutuksista. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162525/VN_2020_COVID19_toimien_vaikutusten_kokonaisarvio.pdf?sequence=1&isAllowed=y
ETENE: COVID-19-epidemiaan eettinen arviointi. <https://etene.fi/-/etenen-uusi-julkaisu-covid-19-epidemiaan-eettinen-arviointi>

15 Situationen beträffande de grundläggande och mänskliga rättigheterna i Finland – Människorättsdelegationens rekommendationer för regeringsperioden 2019–2023. <https://www.manniskorattscentret.fi/om-oss/manniskorattsdelegationen/utlatanden/>

Rekommendationer

- Diskussionen om situationen beträffande rättsstaten och om hur dess grundvärderingar förverkligas måste fortsätta i den finländska samhälleliga, rättsliga och politiska debatten. Detta tema betonas även i fortsättningen i människorättsdelegationen och Människorättscentrets verksamhet.
- En helhetsbedömning ska göras av coronapandemins och eftervårdens konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Konsekvensbedömningarna ska dessutom omfatta en särskild granskning av konsekvenserna av pandemin och eftervården för personer i utsatt ställning (t.ex. barn, personer med funktionsnedsättning, äldre personer, minoritetsgrupper, samer).
- Bedömningen av konsekvenserna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska göras kontinuerligt, systematiskt och övergripande.
- Lagstiftningsprojekt som fördröjts på grund av pandemin, såsom reformen av translagen och reformerna av invandrarers rättsskydd, måste slutföras så snart som möjligt.
- Myndighetskommunikationen om åtgärder under pandemin ska vara tillgänglig och tydlig. Informationen ska vara tillgänglig på lika villkor för alla oberoende av språk, ålder, funktionsnedsättning eller annan bakgrund. Information om coronapandemin ska också finnas tillgänglig med alternativa kommunikationsmetoder och på andra ställen än i digitala miljöer.

2 Frågor som gäller rättsstatsprincipen

Rättsstatens utveckling försämrades i många europeiska länder och på andra håll i världen redan före coronapandemin. De mänskliga rättigheterna och deras betydelse utmanas öppet och rättsstatsprincipen tolkas med betoning på nationella särdrag. I flera europeiska länder har väsentliga försämringar gjorts i rättsstatens centrala strukturer och lagstiftning: Domstolarnas oberoende har försvagats och människorättsinstitutionernas och det civila samhällets verksamhetsförutsättningar har inskränkts eller deras verksamhet har förhindrats helt. I allt fler länder har attackerna mot media och journalister ökat oroväckande. Avsiktligt vilseledande information sprids snabbare och lättare än tidigare, särskilt via sociala medier. Det sprids även vilseledande information om coronapandemin i syfte att undergräva förtroendet för myndigheter och politiska aktörer.

Rättsstatsprincipen är en av Europeiska unionens grundläggande värderingar enligt artikel 2 i fördraget om Europeiska unionen (FEU). Gemensamma värderingar och normer anses som en central förutsättning för EU:s verksamhet. Den senaste tidens rättspraxis i Europeiska unionens domstol har haft en allt större betydelse för att rättsligt stärka rättsstaten. Europeiska kommissionens granskning av rättsstatsprincipen är ett nytt förfarande som syftar till att både förebygga problem och möjliggöra en dialog för att lösa befintliga brister.¹⁶

I Europarådets stadga är rättsstatsprincipen en av grundprinciperna vid sidan av

demokrati och mänskliga rättigheter. Flera av Europarådets organ främjar och stärker rättsstaten på olika sätt: i synnerhet Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)¹⁷, kommissionären för mänskliga rättigheter¹⁸, kommissionen för effektivisering av rättsväsendet CEPEJ¹⁹, gruppen av stater mot korruption GRECO²⁰ och Venedigkommissionen²¹.

Rättsstatens grundbultar är lagbundenhetsprincipen, rättssäkerhet, förbud mot godtycke, tillgång till rättvis rättegång, respekt för de mänskliga rättigheterna och icke-diskriminering och likhet inför lagen. Med hjälp av Venedigkommissionens checklista kan rättssäkerheten i Europa granskas enligt enhetliga kriterier.²² Rättsstatens grundbultar åskådliggör vikten av att rättsstatsprincipen fungerar med tanke på tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

17 Europadomstolens webbplats: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

18 Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheters webbplats: <https://www.coe.int/en/web/commissioner>

19 CEPEJ:s webbplats: <https://www.coe.int/en/web/cepej>

20 GRECO:s webbplats: <https://www.coe.int/en/web/greco>

21 Venedigkommissionens webbplats: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/>

22 Venedigkommissionens checklista: https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule_of_Law_Check_List.pdf

16 EU-kommissionens rapport om rättsstatsprincipen. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/ip_20_1756

Situationen i fråga om rättsstatsprincipen i Finland och hur systemet för kontroll av grundlagsenligheten fungerar

Situationen i fråga om rättsstatsprincipen i Finland ligger på en hög nivå i internationell och europeiskt hänseende. Finlands grundlag tryggar rättsstatsprincipen och tillgodoseendet av de mänskliga rättigheterna. Detta var även Venedigkommissionens slutsats i sitt utlåtande från 2008.²³ Enligt Venedigkommissionen är styrkan i Finlands system för kontroll av grundlagsenligheten dess pluralism.²⁴ Kontrollen av lagars grundlagsenlighet sker både i berednings- och lagstiftningsskedet och genom efterhandskontroll efter att lagen har trätt i kraft.

Tyngdpunkten i det finländska systemet är den förhandskontroll av lagarnas grundlagsenlighet som grundlagsutskottet utför och som bedöms fungera mycket bra. I den finländska författningstraditionen och diskussionen har man i allmänhet inte förespråkade till exempel grundandet av en författningsdomstol. Grundlagsutskottet är dock en politisk institution som återspeglar de parlamentariska maktförhållandena. Venedigkommissionen har ansett att svagheten i det finländska systemet är just att kontrollen av grundlagsenligheten koncentreras till riksdagen och till grundlagsutskottet som är sammansatt enligt politiska styrkeförhållanden. Utskottet kan inte heller behandla ärenden på eget initiativ, utan är bundet till externa initiativ. Även om det för ett beslut i utskottet räcker med enkel majoritet, har det traditionellt tillämpat enhällighet i sin verksamhet.

Domstolarna har inte på allmän nivå rätt att bedöma en eventuell konflikt med grundlagen. Enligt 106 § i grundlagen får domstolarna lämna en lagbestämmelse utan avseende endast

om den uppenbart strider mot grundlagen. Domstolarnas efterhandskontroll av grundlagsenligheten i enlighet med 106 § i grundlagen verkar ha fått tämligen liten betydelse. År 2021 kommer Människorättscentret att publicera en utredning om tillämpningen av 106 § i grundlagen vid de högsta rättsinstanserna.

I oktober 2020 publicerade EU-kommissionen den första granskningen av rättsstatsprincipen.²⁵ För beredningen av rapporten gav Människorättscentret sitt utlåtande som en del av det europeiska nätverket av nationella människorättsinstitutioner (ENNHRI).²⁶ De nationella människorättsinstitutionerna har en central roll i rättsstatsdebatten, och deras oberoende och effektiva verksamhet är en av garantierna för rättsstaten och av indikatorerna för dess funktion.

Den del av kommissionens rapport om rättsstatsprincipen som gäller Finland är allmänt taget mycket positiv, men det fanns också en del att förbättra på många ställen. Kommissionens rapport om rättsstatsprincipen täcker fyra områden: rättssystemet, korruptionsbekämpningen, mediernas situation och tredelningen av makten. Kommissionen uppmärksammade Finland på alla delområden.²⁷ I fråga tredelningen av makten konstaterar Europeiska kommissionen i sin rapport att i Finland "förhandskontrolleras författningen grundlagsutskott. Dessutom kan alla domstolar utföra efterhandskontroll av författningen i konkreta fall. Justitiekanslern, Människorättscentret och justitieombudsmannen spelar en viktig roll i

23 Venedigkommissionens utlåtande: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)010-e)

24 Venedigkommissionens utlåtande: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)010-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)010-e)

25 Europeiska kommissionens rapport om rättsstatsprincipen 2020: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/rule-law-mechanism/2020-rule-law-report_sv

26 ENNHRI:s rapport: <http://ennhri.org/wp-content/uploads/2020/06/ENNHRI-State-of-the-Rule-of-Law-in-Europe-June-2020.pdf>

27 Landskapitlet om Finland i Kommissionens rapport om rättsstatsprincipen: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?qid=1602582718489&uri=CELEX:52020SC0325>

systemet med kontroll och motvikter.”²⁸ Kommissionen ansåg i sin granskning att det var mycket välkommet att fördelningen av uppgifter mellan justitiekanslern och justitieombudsmannen utvecklas och förtydligas. Regeringen överlämnade sin proposition till riksdagen med förslag till lag om fördelningen av uppgifter mellan justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman i november 2020.²⁹

Hur Finland följer rättsstatsprincipen granskas även i fortsättningen vid människorättsdelegationen och i Människorättscentrets verksamhet. Människorättscentret fortsätter det internationella och europeiska samarbetet i rättsstatsfrågor och deltar bland annat i kommissionens årliga granskning av situationen i fråga om rättsstatsprincipen i Finland. Rättsstatsprincipen och ett fungerande system för kontroll av grundlagsenlighet har en central betydelse i tryggheten och främjandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

Kännedomen om rättigheter och uppföljning av tillgodoseendet av rättigheterna

Kunskap om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna är mycket viktigt för en fungerande rättsstat. Kunskapen om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna måste stärkas ytterligare, särskilt hos myndigheterna. I Finland är man väl införstådd med konventionernas och bland annat Europadomstolens avgörandens rättsligt förpliktande karaktär. Kännedomen om den rättsliga betydelsen av

ställningstaganden från FN:s övervakningsorgan för konventioner varierar däremot mellan olika aktörer. Fortfarande är kännedomen om Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna svag, även om användningen och tillämpningen av den har ökat under de senaste åren.

Information om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, deras rättsligt förpliktande karaktär, tolkning och konsekvenser behövs inom alla samhällssektorer: lagberedning, politik, myndighetsverksamhet, rättsvård, undervisning, forskning och medier. Också varje individ behöver information om sina rättigheter, skyldigheter och rättsskydd på ett tillgängligt och begripligt sätt. En viktig del av att öka kännedomen är att främja människorättsfostran och -utbildning.³⁰ Kunskap om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna behövs i synnerhet även i undantagssituationer som coronapandemin.

Tillgodoseendet av rättigheterna följs fortfarande inte upp tillräckligt systematiskt. Orsaken till detta är att strukturerna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna är splittrade, och dessutom är vissa aktörer mycket små i förhållande till deras uppgifter. Det splittrade och svaga aktörsfältet utgör redan i sig en risk för rättsstatens funktion. Avsikten är att utvidga aktörsfältet ytterligare med en ny liten aktör, när uppdraget som äldreombudsman inrättas 2021.³¹

De starkaste aktörerna vad gäller lagstiftning och befogenheter är justitiekanslern och riksdagens justitieombudsman vars författ-

28 Kommissionens rapport om situationen i fråga om rättsstatsprincipen i Finland: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?qid=1602582718489&uri=CELEX:52020SC0325>

29 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om fördelningen av uppgifter mellan justitiekanslern i statsrådet och riksdagens justitieombudsman: <https://www.lausuntopalvelu.fi/SV/Proposal/DownloadProposalAttachment?attachmentId=13781>

30 Människorättscentret och justitieministeriet finansierar Helsingfors universitets projekt som stöder i synnerhet utvecklingen av demokrati- och människorättsfostran i lärarutbildningen: <https://www.helsinki.fi/sv/projekt/manskliga-rattigheter-demokrati-varderingar-och-dialog-inom-fostran/bakgrund>

31 Beredningen av uppgiften som äldreombudsman har inlett. <https://oikeusministerio.fi/sv/-/vanhusasiavaltuutetun-tehtavan-valmistelu-kaynnistynyt>

ningsgrund finns i grundlagen och som har befogenheter att övervaka de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. I sina årsberättelser framför riksdagens justitieombudsman och justitiekanslern sina observationer till riksdagen om hur de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses ur laglighetsövervakningssynpunkt. Även andra aktörer inom grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter, såsom de särskilda ombudsmännen, människorättsorganisationer, forskningsinstitut och myndigheter, har information om hur olika människogrupperas rättigheter tillgodoses. Informationen är dock spridd och man kan inte övergripande och långsiktigt bedöma och följa upp tillgodoseendet av rättigheterna.

Enligt 22 § i grundlagen ska det allmänna se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses³², men många myndigheter har för lite resurser för detta. I synnerhet på kommunnivå, där ansvaret för att tillgodose och utföra många centrala rättigheter och tjänster ligger, är det svårt att klara av att sköta de lagstadgade uppgifterna.

Rekommendationer

- Utbildningen om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna måste utökas i synnerhet för myndigheter, även på lokal nivå.
- Undervisningen om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna måste stärkas på alla utbildningsstadierna. En sådan utbildning bör inkluderas som ett obligatoriskt ämne i lärarutbildningen.
- Uppföljningen av hur rättigheterna tryggas måste vidareutvecklas och dess kontinuitet och nödvändiga personalresurser bör tryggas. Statsrådets tredje handlingsplan för grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter blir klar 2021 och den omfattar ramar för indikatorer för uppföljning och mätning av hur de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tryggas.
- Människorättscentret samlar in och producerar information om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och publicerar aktuella utredningar om hur dessa tillgodoses. Centrets långsiktiga och oberoende uppföljningsarbete måste stärkas ytterligare.
- Fältet av aktörer inom grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter måste förtydligas och befintliga aktörer stärkas. Befogenheterna måste vara tydliga och lättbegripliga för den som behöver rättsskydd. Nya funktioner bör placeras så att helheten inte försämrats och splittras ytterligare och så att överlappande uppgifter inte skapas.
- Diskrimineringsombudsmannens grundläggande uppgifter, att främja likabehandling och ingripa i diskriminering, måste stärkas jämfört med nuläget.³³

32 Grundlagen: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P22>

33 Läs om diskrimineringsombudsmannens uppgifter: <https://syrijnta.fi/sv/ingripande-i-diskriminering-och-framjande-av-likabehandling>

Rättsstatsfrågor som uppstått under coronapandemin

Den finländska rättsstaten har klarat undantagsförhållandena förhållandevis bra, men i fråga om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har det dock framkommit flera problempunkter som måste åtgärdas i fortsättningen. Till exempel har bedömningen av de mänskliga rättigheterna i lagstiftningen och i olika politiska åtgärder och anvisningar varit bristfällig. Problemen med lagberedningen har inte bara gällt stiftandet av en enskild lag, utan delvis varit strukturella. Grundlagsutskottet har varit tvunget att till stor del axla rollen som väktare i förhandskontrollen av lagarnas grundlagsenlighet, men har klarat av sin uppgift även under press.

Principen om lagenlighet, som anses vara rättsstatens grundval och Finlands styrka, har ibland glömts bort i brådskan. Befogenhetsfrågorna har inte varit tydliga, utan frågor som har hört till myndigheternas beslutanderätt har avgjorts enligt politiska riktlinjer. Coronapandemin har lyft fram problem i anslutning till lagberedning, tillgång till information och befogenhetsfrågor som behöver uppmärksammas i fortsättningen. Till exempel gav justitiekanslern i december 2020 ett avgörande där det konstaterades att samarbetet mellan ministerierna i början av coronapandemin inte fungerade effektivt och att social- och hälsovårdsministeriets interna ansvarsfördelning inte var tillräckligt tydlig. Avgörandet gällde social- och hälsovårdsministeriets och arbets- och näringsminis-

teriets förfaranden vid upphandling och lagring av skyddsutrustning.³⁴

Den högsta laglighetsövervakningen har fått en allt viktigare betydelse under coronapandemin. Antalet klagomål och egna initiativ har vuxit sig stort hos både justitieombudsmannen och justitiekanslern.³⁵ I justitiekanslerns verksamhet betonas dessutom övervakning av lagligheten i statsrådets verksamhet och juridisk rådgivning.

I synnerhet inspektionsverksamheten vid slutna anstalter som hör till justitieombudsmannens uppgifter har inte kunnat genomföras på normalt sätt under pandemin. Inga fysiska kontroller vid slutna anstalter har gjorts på grund av coronasituationen. Alternativa metoder har dock utvecklats och en del inspektioner har gjorts på distans.

Laglighetsövervakarnas, liksom även andra aktörer inom de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, verksamhet och krisberedskap måste stärkas ytterligare. Bland annat kan internationella människorättsorgans anvisningar utnyttjas ännu

---

34 Justitiekanslerns avgörande gällande upphandling av skyddsutrustning: https://www.okv.fi/media/filer_public/82/1e/821e26b8-451c-40cb-9d97-82ca7f77133e/okv_155_70_2020.pdf

35 Statistik över klagomål som berör undantagstillståndet som inkommit till riksdagens justitieombudsman: <https://www.oikeusasiamies.fi/sv/web/guest/statistik-over-exceptionella-omstandigheter>
Meddelande: Coronaklagomålen sysselsätter justitiekanslern. <https://www.okv.fi/sv/meddelanden/546/coronaklagomalen-sysselsatter-justitiekanslern/>

bättre än i nuläget för att trygga och övervaka de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.³⁶ Det pågående förtydligandet av fördelningen av uppgifter mellan de högsta laglighetsövervakarna genom en ändring av uppgiftsfördelningslagen är en reform i rätt tid som kan bidra till att effektivisera verksamheten och främja specialiseringen.³⁷

36 CPT:s principförklaring om coronapandemin:

<https://www.coe.int/en/web/cpt/-/covid-19-council-of-europe-anti-torture-committee-issues-statement-of-principles-relating-to-the-treatment-of-persons-deprived-of-their-liberty>

Se en sammanställning av människorättsorganens anvisningar på Människorättscentrets temasidor om covid-19: <https://www.manniskorattscentret.fi/covid-19/>

FRA: s publikation om coronapandemins effekter på i synnerhet sociala rättigheter och utsatta grupper: <https://fra.europa.eu/en/news/2020/social-rights-coronavirus-pandemic-continues-hamper-access-education-and-healthcare>

37 Arbetsgruppens betänkande om uppgiftsfördelningen mellan de högsta laglighetsövervakarna:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161658/OM_2019_24_Ylimpien_lailisuusvalvojen_tehtavanjako.pdf

Rekommendationer

- Coronapandemin har lyft fram olika brister i lagberedningen, lagstiftningen, tillgången till information och befogenhetsfrågor. I fortsättningen måste särskild uppmärksamhet fästas vid dessa och lösningar måste sökas för att förbättra dem.
- Laglighetsövervakarnas, liksom även andra aktörer inom de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, verksamhet och krisberedskap måste stärkas ytterligare. Bland annat måste internationella människorättsorgans anvisningar utnyttjas ännu bättre än i nuläget för att trygga och övervaka de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.
- Den nationella människorättsinstitutionen måste stärkas strukturellt så att den har de bästa förutsättningarna att sköta sina lagstadgade uppgifter även under undantagsförhållanden. För att stärka rättsstatsprincipen är det viktigt att den nationella människorättsinstitutionen är stark och oberoende. Den stärks av riksdagens justitieombudsmans grundlagsenliga befogenheter.

3 Coronapandemins inverkan på äldre personer och personer med funktionsnedsättnings rättigheter

Våren 2020 var man tvungen att snabbt vidta många åtgärder för att bekämpa coronapandemin, men i brådskan grundade sig åtgärderna inte alltid på lag och de processuella rättigheterna glömdes ofta bort. Dessutom var det oklart när det var fråga om rekommendationer och när det var fråga om bindande föreskrifter och beslut. I synnerhet vid boendeenheter för äldre och personer med funktionsnedsättning vidtogs restriktioner som inte alltid hade en klar rättslig grund.

Självbestämmanderätt samt deltagande och involverande i beslutsfattande

Inom social- och hälsovården finns det få bestämmelser om begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna. Den nyaste och tydligaste lagstiftningen gäller specialomsorger om utvecklingsstörda.³⁸ Syftet med lagen är att främja självbestämmanderätten och noggrant reglera eventuella begränsningsåtgärder.³⁹ Inom äldreomsorgen finns ingen motsvarande lagstiftning, vilket har lett till allvarliga problem med tillgodoseendet av de äldres grundläggande fri- och rättigheter.

Situationen är utmanande även med tanke på arbetstagarnas rättsskydd. Problemen till följd av avsaknaden av lagstiftning har drivits till sin spets och ökat ytterligare under coronapandemin.⁴⁰

I beslutsfattandet och den offentliga verksamheten ska man sträva efter att alla grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter tillgodoses så bra som möjligt. Till exempel har de kategoriska besöksförbuden vid servicehus och andra boendeenheter inom socialvården lett till att rätten till familjeliv och personlig frihet för personer som bor vid enheterna och för deras närstående har begränsats kraftigt för att trygga säkerheten. När man fastställer besöksrestriktioner ska man individuellt bedöma hur nödvändiga och proportionerliga de är och söka alternativa metoder för att förhindra att viruset sprids.⁴¹

Lagstiftningen om social- och hälsovården och förvaltningslagen förutsätter att klienten hörs i ett ärende som rör honom eller henne. Enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ” [...] *beslutsfattande processer angående frågor som berör personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning, inklusive barn*

38 Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda. <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1977/19770519>

39 Läs riksdagens justitieombudsmans avgöranden angående verkställandet av lagen: <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/6942/2017>. Dessutom Valvira: https://www.valvira.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/uutinen/-/asset_publisher/7CNS3oAUBTIJ/content/rajoitustoimenpiteiden-kirjaaminen-ja-tunnistaminen-parantunut-kehitysvammahuollon-asumis-jalaitospalveluissa

40 Valvira: Viktigt att säkerställa välbefinnandet hos äldre inom haldygnsomsorgen och undvika ogrundade begränsningar. <https://www.valvira.fi/web/sv/-/viktigt-att-sakerstalla-valbefinnandet-hos-aldre-inom-haldygnsomsorgen-och-undvika-ogrundade-begransningar>

41 JO: Likvärdig behandling av äldre personer under coronaviruspandemin (på finska). <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3787/2020>

med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem".⁴² Enligt den allmänna kommentaren som preciserar förpliktelsens innehåll omfattar den allt som direkt eller indirekt rör personer med funktionsnedsättning. Involverandet ska ske på ett betydelsefullt sätt och i rätt tid. Dessutom måste åsikter av personer med funktionsnedsättning och de organisationer som företräder dem tillmätas tillbörlig betydelse.⁴³

Under coronapandemin har i synnerhet beslut som fattats vid boendeenheter om specialåtgärder i samband med coronapandemin vanligtvis varit massbeslut som har fattats utan den individuella prövning som krävs och utan att parterna har hörts. Under pandemin har man förbigått att involvera och höra klienter, kommunernas äldre- och handikappråd och organisationer till exempel när man krävde att personer över 70 år ska hålla sig i karantänliknande förhållanden eller när boendeenheternas invånares rörlighet har begränsats.⁴⁴ Generellt kommer de äldre inte till tals i det samhälleliga beslutsfattandet, och till exempel har de äldsta åldersgrupperna ofta uteslutits från enkätundersökningar.⁴⁵

---

42 Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. <https://finlex.fi/sv/sopimukset/sopimussarja/2016/fds20160027.pdf>

43 General comment No. 7 (2018) on the participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/7&Lang=en

44 JO: Nekande av tillträde till närståendes begravning p.g.a. undantagsförhållanden (på finska). <https://www.oikeusasiamies.fi/rfi/raatkaisut/-/eoar/3513/2020>

45 Läs t.ex. Ikäsyryntä vinouttaa kyselyitä. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006642472.html>

Rekommendationer

- För att slutföra lagstiftningsprocessen som gäller klientens självbestämmanderätt inom social- och hälsovården måste man säkerställa tillräckliga personalresurser samt en tydlig och heltäckande genomförandeplan.
- Det allmänna ska säkerställa att verksamhetssätten vid social- och hälsovårdsenheterna grundar sig på bindande bestämmelser, tillgodoser de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna fullt ut och står i rätt proportion till de mål som eftersträvas.
- Allmänna besöksförbud eller begränsningar av rörelsefriheten kan inte meddelas servicehus eller andra enheter inom socialvården. Eventuella begränsningar ska grunda sig på ett individuellt beslut som meddelats med stöd av lagen. Man ska diskutera och komma överens med klienten och de anhöriga om hur besök kan genomföras utan att orsaka risk för smitta.
- Äldre personer och personer med funktionsnedsättning ska höras både i deras egna ärenden och i de samhälleliga åtgärder som berör dem mer omfattande.

Undantagsförhållanden som blir långvariga och risker för normalisering av en sämre servicenivå

I mars 2020 utfärdade statsrådet med stöd av beredskapslagen en förordning som gav kommunerna rätt att avvika från tidsfristerna för bedömning av icke-brådskande vård inom hälso- och sjukvården och servicebehovet inom socialvården.⁴⁶ De förordningar som utfärdats med stöd av beredskapslagen upphävdes i juni, men effekterna syns fortfarande länge.

Problemen med tillgången till social- och hälsovårdstjänster under coronapandemin har inte enbart berott på att tidsfristerna för bedömning av servicebehovet undantagsvis har kunnat skjutas upp. Besök inom social- och hälsovården har också ställts in av olika orsaker, på initiativ av både serviceproducenter och klienter. Orsaken kan ha varit omorganisering av social- och hälsovården till följd av de behov pandemin medfört eller på grund av klienternas rädsla för smitta. På grund av smittorisken har olika tjänster med låg tröskel, rehabiliteringstjänster och social- och hälsovårdstjänster för grupper tillfälligt upphört.⁴⁷

När icke-brådskande vård skjuts upp växer köerna. Det är en utmaning att beta av vårdköerna och det kan leda till en allt större prioritering inom vården. En person som skulle ha varit i behov av icke-brådskande vård kan slutligen behöva brådskande vård om hälso-tillståndet har försämrats när vårdgarantin inte

uppfyllts. Inom mentalvårds-, missbrukar- och socialservicen förutspås servicebehovet öka när problemen hopar sig och blir långvariga. Servicebehoven för äldre och personer med funktionsnedsättning ökar om man inte kan hålla fast vid rehabilitering och åtgärder som främjar hälsa och välfärd. Kostnaderna ökar när man i stället för förebyggande eller upprätthållande åtgärder blir tvungen att vidta mer kraftfulla åtgärder.⁴⁸

Den försämrade tillgången till social- och hälsovårdstjänster kan i värsta fall bli det så kallade nya normala. Klienternas rättsskydd äventyras om beslutsprocessen inte sköts på behörigt sätt och övervakningen inte fungerar.⁴⁹ Därför är det viktigt, särskilt nu i en exceptionell situation, att man noggrant övervakar tjänsterna och genomförandet av dem och håller fast vid de processuella garantierna. Det har redan tidigare varit svårt för kommunerna att garantera processuella rättigheter för personer med funktionsnedsättning och äldre personer,⁵⁰ och i krissituationer blir problemen bara värre.⁵¹

Äldre personers och personer med funktionsnedsättnings lika rätt till vård ska garanteras i den normala vardagen liksom också under undantagsförhållanden. En fråga som ställts under coronaepidemin är huruvida prioriteringen inom vården riskerar att leda till att personer med funktionsnedsättning och äldre personer

46 SHM: Kommunen har rätt att göra undantag från tidsfristerna för icke-brådskande vård inom hälso- och sjukvården och från bedömningar av servicebehovet inom socialvården på grund av coronavirussituationen. https://stm.fi/-/kunnalla-on-oikeus-poiketa-terveydenhuollon-kiireettoman-hoidon-maaraajoista-ja-sosiaalihuollon-palvelutarpeen-arvioinnista-koronavirustilanteen-takia?language=sv_SE

47 Handikappforum: Vammaisten ihmisten oikeudet ja niiden toteutuminen koronaviruksen aiheuttamassa poikkeustilanteessa. https://vammaisforumi.fi/wp-content/uploads/2020/04/vammaisten_oikeudet_STM_310320.pdf

48 THL: Covid-19-epidemins effekter på befolkningens servicebehov, servicesystemet och landets ekonomi (på finska). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139694/URN_ISBN_978-952-343-496-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

49 JO: Övervakningen av kvaliteten på anstalt- och boendeservice för äldre personer (på finska). <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4944/2019>

50 JO: Samkommunen försummade upprättande av serviceplan och kontroll av specialomsorgsprogram (på finska). <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4063/2019>

51 JO: Nekande av tillträde till närståendes begravning p.g.a. undantagsförhållanden (på finska). <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3513/2020>

inte får tillgång till vård och i synnerhet intensivvård på lika villkor som andra.⁵²

Rekommendationer

- I ett lagstiftningsprojekt som gäller vård i livets slutskede, självbestämmanderätt, palliativ vård och eutanasi⁵³ ska uppmärksamhet fästas vid att regleringen stöder principen enligt vilken prioriteringen och begränsningen av vården ska grunda sig på vårdbehovet eller personens egen vilja, inte till exempel på hög ålder eller livskvalitet som bedöms utifrån.
- Vård- och serviceköerna ska betas av och de social- och hälsovårdstjänster som saknas ska ordnas så snabbt som möjligt för de personer som har rätt till dem. Processen måste övervakas särskilt noggrant, i synnerhet med hjälp av egenkontroll, men också till exempel med hjälp av kommunernas övervakningsskyldighet.
- När det gäller de processuella garantierna, såsom formkrav för beslutsfattande och reglering av ändringssökande, måste man vara särskilt noggrann när det gäller nödvändiga tjänster för personer i utsatt ställning.

Pandemins inverkan på utkomsten

När skolorna övergick till distansundervisning våren 2020 var många föräldrar till barn och unga med funktionsnedsättning tvungna att stanna hemma från arbetet för att ta hand om sina barn. Föräldrarna hade möjlighet att ansöka om tillfälligt stöd från FPA för att täcka inkomstbortfallet på grund av den oavlönade ledigheten.⁵⁴ Utbetalningen av epidemistödet upphörde när skolorna återgick till närundervisning i maj. De föräldrar som på grund av smittorisken inte vågat ha sina barn i skolan har hamnat i en ekonomiskt svår situation.⁵⁵ Coronapandemin har betydligt försvärat utkomsten för familjer med barn och unga med funktionsnedsättning. Om situationen blir långvarig hopar sig belastningen.⁵⁶

Arbetsverksamheten för personer med utvecklingsstörning avbröts och samtidigt upphörde utbetalningen av flitpenningen. Det finns flera problem med arbetsverksamheten eftersom en person med utvecklingsstörning som deltar i arbetsverksamhet inte har ett anställningsförhållande och därmed inte får de förmåner eller det skydd som ingår i ett anställningsförhållande. Dessutom är ersättningen för arbetsverksamheten mycket liten, men den är ändå betydelsefull för en person som inte har andra inkomster. Upphörandet av utbetalningen av flitpenningen till följd av coronasituationen har inte kompensrats på något sätt.⁵⁷

52 Grundlagsbloggen Perustuslakiblogi: Terveysthuollon priorisointi poikkeusoloissa - millä perusteella vaikeimmat valinnat tulisi tehdä? <https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/04/07/kaisa-maria-kimmel-terveydenhuollon-priorisointi-poikkeusoloissa-milla-perusteella-vaikeimmat-valinnat-tulisi-tehdä/?fbclid=IwAR2ftoZPzt0vdcSz73QnsIzhOTVOfqkHcVmFWDDkfrzJmSMonBbjv-zOCBxE>

53 SHM: Expertgrupp ska utreda vård i livets slutskede och eutanasi. https://stm.fi/-/asiantuntijaryhma-selvittaa-elaman-loppuvaiheen-hoitoa-ja-eutanasiaa?languageId=sv_SE

54 Läs om stöd vid epidemi på FPA:s webbplats: <https://elamassa.fi/arbete-och-utkomst/temporart-stod-vid-epidemi-kompenserar-inkomstbortfallet/?lang=sv>

55 Kehitysvammajärjestöt: Liikkumista rajoitetaan lainvastasesti vammaispalveluissa. <https://www.tukiliitto.fi/ajankohtaista/kehitysvammajarjestot-liikkumista-rajoitetaan-lainvastasesti-vammaispalveluissa/>

56 Tukiliitto: Perheitä tuettava korona-ajan toimeentulovaikeuksissa. <https://www.tukiliitto.fi/ajankohtaista/perheita-tuettava-korona-ajan-toimeentulovaikeuksissa/>

57 THL: Covid-19-epidemins effekter på befolkningens servicebehov, servicesystemet och landets ekonomi (på finska). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139694/URN_ISBN_978-952-343-496-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

När coronapandemin spred sig uppmanades personer över 70 år och andra personer i någon riskgrupp att hålla sig i karantänliknande förhållanden. Samtidigt blev närståendevårdarnas arbete mer bindande när man inte nödvändigtvis fick tillfällig vård under närståendevårdarnas ledigheter. Kontakterna med andra människor minskade och möjligheten att röra sig utomhus försämrades. Den hjälp och det stöd som anhöriga i normala fall tillhandahåller sattes på paus eller minskade, och den hjälp som kommunen ordnar gick på halvfart. Samtidigt ökade i synnerhet de äldres servicebehov till följd av ökad ensamhet och otrygghet och försämrad funktionsförmåga.⁵⁸ Många var tvungna att ty sig till utkomststöd och/eller använda avgiftsbelagda privata tjänster, såsom hemtransport från butiker eller apotek. Det allmänna har inte varit med och betalat dessa kostnader.

I lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården föreskrivs om efterskänkande och nedsättning av klientavgifter.⁵⁹ Utgångspunkten är att efterskänkande och nedsättning av klientavgifterna minskar behovet av att ansöka om utkomststöd i de fall där avgifter för social- eller hälsovårdstjänster äventyrar personens försörjning. Regleringen är emellertid rätt generell och det är inte särskilt vanligt att klientavgifterna sänks eller efterskänks. Det skulle vara viktigt att klienter informeras tillräckligt tydligt om denna möjlighet och vid behov även utnyttjar den när utkomstproblemen beror på ett ökat servicebehov till följd av coronapandemin.

58 <https://www.soste.fi/sosiaalibarometri/sosiaalibarometri-2020-vanha/sosiaalibarometri-2020-johtopaatokset-ja-pohdinta/>

59 Lag om klientavgifter inom social- och hälsovården. <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1992/19920734>

Rekommendationer

- Social- och hälsovårdens klienter ska ges tillräcklig information om möjligheten till nedsättning och efterskänkning av klientavgifter, och när detta övervägs detta ska de kostnader som coronapandemin orsakar människor beaktas.
- Ekonomiska förluster som orsakas personer med utvecklingsstörning på grund av avbrott i arbetsverksamheten ska kompenseras. Arbetsverksamheten ska i fortsättningen utvecklas så att den garanterar att personer med utvecklingsstörning får lämplig lön för arbetet samt andra rättigheter och förmåner som ingår i ett anställningsförhållande.
- Man måste säkerställa försörjningen för de familjer där föräldrarna på grund av smittorisken tvingas vara hemma från arbetet för att vårda sina barn med funktionsnedsättning.

4 Coronapandemins konsekvenser för barn och unga

Coronapandemin har haft betydande konsekvenser för barns, ungas och familjers välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter. Till exempel förändrades barns och ungas skolgång avsevärt våren 2020 när man övergick till distansundervisning. Ett konsekvent genomförande av de fyra allmänna principerna - icke-diskriminering, prioritering av barnets bästa, barnets rätt till utveckling och barnets rätt att bli hörd - i FN:s konvention om barnets rättigheter⁶⁰ är också viktigt under och efter pandemin. Det allmänna är skyldigt att se till att barnens grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter tillgodoses i alla situationer.

Även om krisen och åtgärderna i anslutning till den påverkar alla barn och unga varierar konsekvensernas varaktighet och omfattning. För att främja likabehandling och minska ojämlikheten behövs systematiska och konsekventa åtgärder.

I samband med beredningen av den nationella barnstrategin tillsatte social- och hälsovårdsministeriet i maj 2020 en arbetsgrupp med uppgift att kartlägga och stärka barnets rättigheter och barns och familjers välfärd i han-

teringen av coronapandemin. Arbetsgruppens första rapport publicerades i juni.⁶¹ Arbetsgruppens andra rapport utkommer i januari 2021. Förslagen i rapporterna skapar en grund för en övergripande plan för att trygga barns och ungas välfärd och rättigheter i synnerhet inom eftervården av pandemin.

Bekämpning av ojämlikhet

Coronakrisen har på många sätt ökat ojämlikheten bland barn och unga. De negativa effekterna av pandemin, såsom barnfattigdom, hopar sig ofta och kumuleras i barnens, ungdomarnas och familjernas vardag.⁶² Kommunerna har haft mycket olika möjligheter att till exempel stödja skolelevs distansundervisning och garantera digitala läromedel för alla. Studerande har haft problem med bland annat tillgången till mentalvårdstjänster, samtidigt

60 Konventionen om barnets rättigheter (1989) på utrikesministeriets webbplats: https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yvIDdt/content/yleissopimus-lapsen-oikeuksista-1989-1?_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_vcCt60yvIDdt_assetEntryId=12296191

61 Barns och ungas välfärd i eftervården av coronakrisen - Rapport från coronaarbetsgruppen inom barnstrategiarbetet om tillgodoseende av barnets rättigheter, Statsrådets publikationer 2020:26. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162380>

62 Läs t.ex. Kysely: Osalla lapsiperheistä vaikeuksia selvittää koronan keskellä ja jatkossa. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/kysely-osalla-lapsiperheista-vaikeuksia-selvitta-koronan-keskella-ja-jatkossa/>. Dessutom THL: Koronaepidemia ja eriarvoisuus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveysrot/ajankohtaista/koronaepidemia-ja-eriarvoisuus>

som den psykiska ohälsan har ökat bland unga under coronakrisen.⁶³

I denna situation måste man i synnerhet identifiera de barn och unga vars välfärd under krisen kräver särskild uppmärksamhet. Till denna grupp hör till exempel barn och unga i familjer vars utkomst har försämrats på grund av krisen, barn och unga med funktionsnedsättning eller långtidssjukdom, samiska och romska barn och unga eller barn och unga med invandrarbakgrund samt barn och unga som placerats utanför hemmet. Här ska även unga vuxna beaktas i enlighet med ungdomslagen.⁶⁴

FN-kommittén för barnets rättigheter⁶⁵ betonar att förbudet mot diskriminering inte bara är en passiv skyldighet som förbjuder all slags diskriminering, utan också kräver aktiva åtgärder för att främja likabehandling och bekämpa ojämlikhet. Vid sidan av bestämmelserna om likabehandling och förbud mot diskriminering främjas den samhällsliga rättvisan särskilt genom ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-rättigheter). I eftervården av coronapandemin på både kort och lång sikt ska särskild uppmärksamhet fästas vid att dessa rättigheter tillgodoses.

63 Läs t.ex. Psykisk Hälsa Finland rf: <https://mieli.fi/fi/%E2%80%9Dvuoden-2020-j%C3%A4lkeen-lasten-ja-nuorten-mielenterveysty%C3%B6ss%C3%A4-paljon-teht%C3%A4v%C3%A4%C3%A4%E2%80%9D-0>

64 Ungdomslag 1285/2016. <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2016/20161285>

65 Webbplatsen för FN-kommittén för barnets rättigheter: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>

Rekommendationer

- För att främja likabehandling och bekämpa den ökande ojämlikheten bland barn och unga krävs att det allmänna vidtar tillräckliga stödåtgärder i hanteringen av coronapandemin. Förhindrandet av ojämlikhet bland barn och unga måste göras till ett centralt mål. För olika barn- och ungdomsgrupper behövs särskilda åtgärder för att uppnå faktisk likabehandling, dvs. så kallad positiv särbehandling.
- Inom tjänsterna för barn och unga måste man säkerställa ett tillräckligt stöd. En central roll här har i synnerhet rådgivningstjänster och annat stöd som erbjuds familjer inom social- och hälsovårdstjänsterna samt stöd för lärande och välfärd i samband med småbarns- pedagogik, skolor och läroanstalter samt fritidsaktiviteter och -tjänster för barn och unga.
- Försörjningssituationen för barnfamiljer och unga vuxna måste bedömas och det måste säkerställas att utkomsten är tillräcklig särskilt under coronapandemin och dess eftervård.

Stöd för delaktighet

De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna förutsätter att barns och ungas möjligheter att delta, bli hörda och påverka tryggas. Vid undantagsförhållanden och i åtgärderna efteråt hamnar barns rättigheter och särskilda ställning lätt i skymundan. Restriktionerna till följd av coronapandemin har påverkat barns och ungas delaktighet i gemenskaper och i samhället. Krisen har stora konsekvenser för den här generationen. Det har till exempel blivit svårare för unga att komma ut i arbetslivet.

I undantagsförhållanden är det lätt hänt att hörandet av barn och unga och beaktandet av deras åsikter förbises även i frågor som är väldigt viktiga för dem. Även under undantagsförhållanden ska man se till att barn och unga hörs och att deras åsikter beaktas. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid att stärka delaktigheten och påverkningsmöjligheterna för barn och unga i utsatt ställning samt för barn och unga som hör till minoritetsgrupper. Coronapandemin och de exceptionella förhållandena i anslutning till den har för sin del betonat vikten av att barn och unga hörs samt betydelsen av den information som riktas till dem.

Rekommendationer

- I hanteringen av coronapandemin måste barns och ungas delaktighet, möjligheter att påverka samt lika möjligheter att bli hörda stärkas.
- Konsekvenserna för barns och ungas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter ska bedömas och barn och unga ska höras i samband med utvärderingarna.
- Information som samlats in från barn och unga ska utnyttjas systematiskt som stöd för beslutsfattandet.
- Barns och ungas framtidstro och känsla av trygghet och delaktighet i vardagen måste stärkas.
- I kommunikationen och nyhetsrapporteringen ska man se till att barn och unga kan få information på ett sätt som passar dem.

Tryggande av tjänster för barn, unga och familjer

Det är huvudsakligen kommunerna som ansvarar för tjänsterna för barn, unga och familjer. Coronapandemin har försämrat kommunernas ekonomi. Det är nödvändigt att trygga tillräckliga resurser för att genomföra tjänsterna. Utöver tryggheten av resurser behöver nya slags handlingsätt och samarbetsformer införas och stärkas. Under krisen har man utvecklat och tagit i bruk ny samarbetspraxis mellan olika aktörer och stärkt digitaliseringen på många olika sätt. I stället för att fokusera på enskilda organisationer borde man granska hur tjänster som stöder barns, ungas och familjers välfärd organiseras med fokus på just barn, unga och familjer. Genom att utvärdera åtgärderna som riktar sig till barn och unga kan barns och ungas rättigheter och välfärd beaktas i beslutsfattandet. Coronapandemin har framhävt vikten av social- och hälsovårds- och socialskyddsreformerna.

Inom tjänsterna för barn, unga och familjer behövs omfattande åtgärder för att bekämpa krisens negativa effekter. Bland annat behöver rådgivningstjänsterna, stödet inom småbarnspedagogiken, elevhälsan och stödet för inlärning stärkas. Även mentalvårdstjänster för barn och unga, barnskyddet och det sociala stödet till familjer måste stärkas. Krisen har gjort det svårare för ungdomar att komma ut på arbetsmarknaden och därför måste förbättrandet av ungdomarnas ställning på arbetsmarknaden stärkas.

Rekommendationer

- Det allmänna ska i beslutsfattandet säkerställa tillräckliga resurser för att genomföra tjänster för barn, unga och familjer i hanteringen av krisen. Resurser för både universella tjänster och riktade tjänster måste säkerställas.
- Tjänster och funktioner för barn, unga och familjer ska ordnas utgående från barn, unga och familjer. God samarbetspraxis och bra handlingsmodeller som tagits i bruk under coronapandemin måste vidareutvecklas och tas i permanent bruk.

5 Våld mot kvinnor och våld i nära relationer under coronapandemin

Enligt den nationella undersökningen om brottsoffer (2019)⁶⁶ hade ungefär var tionde kvinna upplevt fysiskt eller sexuellt våld i Finland under 2018. Fem procent av kvinnorna hade upplevt våld av sin nuvarande eller tidigare partner. Enligt motsvarande undersökning 2019 var förekomsten av våld mot kvinnor i parrelationer två procentenheter högre än under de föregående åren.⁶⁷

Karantäner, begränsad rörlighet och distansarbete till följd av coronakrisen har ökat otryggheten samt våldet mot kvinnor och våldet i nära relationer. Enligt Polisstyrelsens uppskattning i december ökar antalet hemutryckningar år 2020 med cirka en fjärdedel jämfört med året innan.⁶⁸ En sedan tidigare våldsamt partner, alkoholkonsumtion, rädsla för inkomstbortfall osv. kulminerar i våld när man under pandemin tillbringar mer tid inom hemmets fyra väggar.⁶⁹ Även många barn befinner

sig i en svår situation, antingen som offer för eller vittne till våld. Våldet förblir allt oftare dolt eftersom bland annat kontakterna med personer utanför familjen har minskat. Det är lättare att många som redan är i en utsatt ställning blir offer för våld, till exempel äldre och kvinnor med funktionsnedsättning, barn och unga, sexuella minoriteter och könsminoriteter, offer för människohandel och invandrare.⁷⁰

I september 2019 gav Europarådets expertgrupp GREVIO, som övervakar genomförandet av Istanbulkonventionen mot våld mot kvinnor och våld i hemmet, 58 rekommendationer till Finland. Åtta av dessa var brådskande. I januari 2020 fäste partskommittén uppmärksamhet vid fjorton rekommendationer.⁷¹ De 32 åtgärderna i regeringens program för bekämpning av våld

66 Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2018 - Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/305388>
Se även Amnesty's enkät bland kommuner om våld mot kvinnor (2017). <https://frantic.s3.amazonaws.com/amnesty-fi/2017/01/Amnestyn-kuntaselvityks-naisiin-kohdistuvasta-v%C3%A4kivallasta.pdf>

67 Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2019 - Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/319010>

68 Se t.ex. Kotihälytysten määrä on kasvanut jopa neljänneksellä korona-aikana. <https://yle.fi/uutiset/3-11678580>

69 Läs t.ex. parterna i Istanbulkonventionens deklARATION om effekterna av coronapandemin. <https://rm.coe.int/declaration-committee-of-the-parties-to-ic-covid-/16809e33c6>

70 Monika-Naiset: Koronavirustilanne heikentää entisestään haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttajataustaisten naisten asemaa. <https://monikanaiset.fi/blogi/koronavirustilanne-heikentaa-entisestaan-haavoittuvassa-asemassa-olevien-maahanmuuttajataustaisten-naisten-asemaa-2/>

71 Rekommendationer till Finland från GREVIO och parterna i Istanbulkonventionen. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/maaraaikaisraportointi-yk-en/raportoinnin-aikataulut/en-naisiin-kohdistuva-vakivalta/>
Plan för genomförande av Istanbulkonventionen 2018-2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160401>

mot kvinnor som publicerades i oktober 2020 fokuserar huvudsakligen på andra teman än de som betonades av partskommittén.⁷²

Rekommendation

- GREVIO:s rekommendationer till Finland och de 32 åtgärderna inom programmet för bekämpning av våld mot kvinnor måste genomföras fullt ut. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid de rekommendationer som parterna i Istanbulkonventionen har lagt vikt vid.⁷³

Ökad medvetenhet och utbildning av yrkesutbildad personal

I utvecklingen av metoder för att förebygga våld mot kvinnor och våld i nära relationer är det nödvändigt att man i samhället bättre informerar om och identifierar olika former av våld och de delvis nya former som pandemin medför. Det centrala i identifieringen är att myndigheter på olika förvaltningsnivåer, enskilda tjänstemän och tjänsteinnehavare vet tillräckligt om olika våldsformer och även känner igen de former av våld som på olika sätt riktar sig mot kvinnor och flickor i olika åldrar och med olika bakgrund och livssituationer. Till exempel

72 Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020-2023. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162499>

Läs även regeringens jämställdhetsprogram 2020-2023. https://stm.fi/documents/1271139/20825107/Valtioneuvoston_periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_hallituksen_tasa-arvo-ohjelma_2020-2023+.pdf/abc3b771-8611-8b85-937d-34531e90f712/Valtioneuvoston_periaatep%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s_hallituksen_tasa-arvo-ohjelma_2020-2023+.pdf?t=1593156652563

73 Rekommendationer till Finland från GREVIO och parterna i Istanbulkonventionen. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/maaraaikaisraportointi-yk-en/raportoinnin-aikataulut/en-naisiin-kohdistuva-vakivalta/>

förnyade Polisstyrelsen år 2020 sin anvisning om polisens agerande vid familjevåld och våld i nära relationer samt våld mot kvinnor efter att biträdande justitiekanslern hade uppmanat myndigheten att beakta bland annat särdragen hos våld i parrelationer och våldsoffret utsatta ställning i enlighet med kraven i Istanbulkonventionen.⁷⁴

Sedan Istanbulkonventionen trädde i kraft har det skett en positiv utveckling bland annat i fråga om utbildning om våld mot kvinnor och våld i nära relationer, finansiering av förebyggande verksamhet och tjänster för offer. Emellertid måste tillräckliga resurser tryggas för att stödja offren, förebygga våld samt ställa gärningsmännen till svars och se till att de får hjälp.

I enlighet med målet i regeringsprogrammet 2019-2023 har justitieministeriet inlett beredningen av rollen som rapportör om våld mot kvinnor. Syftet är att inrätta en självständig och oberoende rapportör om våld mot kvinnor som följer upp åtgärder för att minska våldet mot kvinnor, hur åtgärderna och den nationella lagstiftningen fungerar samt fenomenet i anslutning till våld mot kvinnor i större utsträckning och sektorsöverskridande och rapporterar om sina iakttagelser till beslutsfattarna. Syftet är inte att skapa en ny myndighet, utan att placera rapportörens uppgift hos en befintlig aktör som är oberoende och självständig i förhållande till förvaltningen. Prövningen av den väsentliga placeringsplatsen ska omfatta det tydliga mervärdet, synergifördelarna och förtydligandet av befogenheterna som den nya funktionen medför. Avsikten är att regeringen överlämnar en

74 Biträdande justitiekanslerns avgörande (på finska): Poliisihallituksen lähisudeväkivaltaa koskevat ohjeet (OKV/11/50/2019). <https://www.okv.fi/fi/ratkaisut/haku/?keyword=l%C3%A4hisudev%C3%A4kivalta>

År 2019 gav justitiekanslern också ett avgörande om polisens förfarande vid våld i nära relationer (OKV/1325/1/2019).

proposition om att inrätta en roll som rapportör till riksdagen våren 2021. Förhoppningen är att den nya uppgiften ska stärka arbetet mot våld mot kvinnor i Finland.⁷⁵

Rekommendationer

- Medborgarnas och särskilt olika yrkesgruppers kunskaper och färdigheter i att identifiera och ingripa i våld mot kvinnor och våld i nära relationer ska utvecklas till exempel genom systematisk utbildning både i de obligatoriska studierna och i den fortsatta utbildningen.
- I stödåtgärder för offer och i utbildning ska man vara uppmärksam på olika former av våld, multiplicerande effekter för olika personer samt kultursensitivitet.
- Åtgärder mot våld mot kvinnor och våld i nära relationer ska inkluderas i välfärds- och säkerhetsplanerna på olika förvaltningsnivåer (stat, landskap, kommun) och i uppföljningen av hur de genomförs.

Tjänster med låg tröskel, jämlikhet samt tillgänglighet och tillgång

Under pandemin har behovet av tjänster med låg tröskel och även brister i tjänsterna blivit mer synliga än tidigare. Inom öppenvården med låg tröskel har antalet klienter ökat med över 30 procent och chattbesöken med till och med över 800 procent under pandemin.⁷⁶

Under pandemin har också offrens ojämlika ställning bland annat som användare av digitala

tjänster lyfts fram. På grund av den ekonomiska situationen, familjesituationen, kulturen, personliga egenskaper eller var man är bosatt ha alla inte lika tillgång till tjänster. Tillgänglighet och tillgång förverkligas inte i tjänsterna, och bemötandet av offren kan vara osakligt. Särskilt kvinnor och flickor som tillhör minoriteter eller har funktionshinder har en svagare ställning än tidigare.⁷⁷ Tjänsterna och servicehandlingen fungerar inte alltid som en kedja av olika aktörer, utan funktionerna karakteriseras för närvarande av silotänkande. Med hjälp av lagändringar borde man i fortsättningen säkerställa fungerande strukturer, samordning, sammanhängande servicekedjor och ändamålsenliga och tillräckliga tjänster på alla nivåer. Tjänsterna ska också omfatta tjänster med låg tröskel, till vilka alla har obehindrat tillträde, till exempel utan personbeteckning eller kunskaper i finska.

Rekommendationer

- Jämlika tjänster med låg tröskel för offer för våld mot kvinnor och våld i nära relationer måste utvecklas bland annat med hjälp av lagstiftning och som en del av reformen av social- och hälsovårdstjänsterna. I utvecklingsarbetet ska speciella situationer som till exempel en pandemi beaktas.
- Man måste säkerställa att tjänsterna är flexibla, regionalt heltäckande samt tillgängliga och åtkomliga för alla som behöver dem. Till exempel ålder samt språk- och kulturfrågor ska beaktas.
- Samlandet av tjänster för offer för våld mot kvinnor och våld i nära relationer till ett sektorsövergripande stödcenter i likhet med SERI-stödcentret (stödcenter för offer för sexuellt våld) måste utredas.

75 Beredningen för att tillsätta en rapportör om våld mot kvinnor har inletts: https://valtio-neuvosto.fi/-/1410853/naisiin-kohdistuvan-vakivallan-raporttoijan-tehtavan-valmistelukaaynastynty?languageld=sv_SE

76 Förbundet för mödra- och skyddshem: Yhä useampi hakee apua lähisuuhdeväkivaltaan chatissa. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/yha-useampi-hakee-apua-lahisuuhdevakivaltaan-chatissa?publisherId=3741&releaseld=69889307>

77 Handikapforum: Vammaisten naisten asema Suomessa. <https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RAPORTTI-Naisty%C3%B6ryhm%C3%A4.pdf>

Strukturer och regional samordning

Det behövs systematiska och konsekventa åtgärder för att omfattande förebygga våld, främja likabehandling av offer och eliminera ojämlikhet. Lagstiftningen och strukturerna behöver uppmärksammas och centrala aktörer måste stärkas så att de kan fungera så smidigt och effektivt som möjligt, särskilt i exceptionella situationer.⁷⁸

Den tväradministrativa sakkunskapen samt handlingsprogrammen, strategierna, planerna och projekten är numera ganska utspridda. Olika aktörers roller är ofta oklara och det finns inte till alla delar heltäckande samarbete mellan dem eller tillräcklig yrkeskunskap. Detta leder till serviceluckor och överlappningar.

Rekommendationer

- Samordning och samarbete kring arbetet mot våld mot kvinnor och våld i nära relationer på alla förvaltningsnivåer måste förbättras både vad gäller den förebyggande verksamheten, stödtjänster och informationsspridning.
- För att undvika överlappningar och serviceluckor måste olika aktörers roller förtydligas bland annat med hjälp av lagstiftning.
- Tillräckliga ekonomiska resurser ska reserveras för arbetet mot våld mot kvinnor och våld i nära relationer, för stöd till offren samt för att ställa gärningsmännen till svars och hjälpa dem.

78 Se Utredning om processer för ingripande i och förebyggande av våld i nära relationer - God praxis för arbetet mot våld i nära relationer etableras i strukturerna (SHM, 2020).

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162012/STM_2019_55_Rap.pdf

Sammanfattning av människorättsdelegationens rekommendationer

- Diskussionen om situationen beträffande rättsstaten och om hur dess grundvärderingar förverkligas måste fortsätta den finländska samhällliga, rättsliga och politiska debatten. Detta tema betonas även i fortsättningen i människorättsdelegationen och Människorättscentrets verksamhet.
- En helhetsbedömning ska göras av coronapandemins och eftervårdens konsekvenser för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Konsekvensbedömningarna ska dessutom omfatta en särskild bedömning av konsekvenserna av pandemin och eftervården för personer i utsatt ställning (t.ex. barn, personer med funktionsnedsättning, äldre personer).
- Bedömningen av konsekvenserna för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna ska göras kontinuerligt, systematiskt och övergripande.
- Lagstiftningsprojekt som fördröjts på grund av pandemin, såsom reformen av translagen och reformerna av invandrarers rättsskydd, måste slutföras så snart som möjligt.
- Myndighetskommunikationen om åtgärder under pandemin ska vara tillgänglig och tydlig. Informationen ska vara tillgänglig på lika villkor för alla oberoende av språk, ålder, funktionsnedsättning eller annan bakgrund. Information om coronapandemin ska också finnas tillgänglig med alternativa kommunikationsmetoder och på andra ställen än i digitala miljöer.

Rättsstaten

- Utbildningen om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna måste utökas i synnerhet för myndigheter, även på lokal nivå.
- Undervisningen om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna måste stärkas på alla utbildningsstadier. En sådan utbildning bör inkluderas som ett obligatoriskt ämne i lärarutbildningen.
- Uppföljningen av hur rättigheterna tryggas måste vidareutvecklas och dess kontinuitet och nödvändiga personalresurser bör tryggas. Statsrådets tredje handlingsplan för grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter blir klar 2021 och den omfattar ramar för indikatorer för uppföljning och mätning av hur de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tryggas.
- Människorättscentret samlar in och producerar information om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och publicerar aktuella utredningar om hur dessa tillgodoses. Centrets långsiktiga och oberoende uppföljningsarbete måste stärkas ytterligare.
- Fältet av aktörer inom grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter måste förtydligas och befintliga aktörer stärkas. Befogenheterna måste vara tydliga och lättbegripliga för den som behöver rättsskydd. Nya funktioner bör placeras så att helheten inte försämrats och splittras ytterligare och så att överlappande uppgifter inte skapas.

- Diskrimineringsombudsmannens grundläggande uppgifter, att främja likabehandling och ingripa i diskriminering, måste stärkas jämfört med nuläget.⁷⁹
- Coronapandemin har lyft fram olika brister i lagberedningen, lagstiftningen, tillgången till information och befogenhetsfrågor. I fortsättningen måste särskild uppmärksamhet fästas vid dessa och lösningar måste sökas för att förbättra dem.
- Laglighetsövervakarnas, liksom även andra aktörer inom de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, verksamhet och krisberedskap måste stärkas ytterligare. Bland annat måste internationella människorättsorgans anvisningar utnyttjas ännu bättre än i nuläget för att trygga och övervaka de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.
- Den nationella människorättsinstitutionen måste stärkas strukturellt så att den har de bästa förutsättningarna att sköta sina lagstadgade uppgifter även under undantagsförhållanden. För att stärka rättsstatsprincipen är det viktigt att den nationella människorättsinstitutionen är stark och oberoende. Den stärks av riksdagens justitieombudsmans grundlagsenliga befogenheter.
- Det allmänna ska säkerställa att verksamhetssätten vid social- och hälsovårdsenheterna grundar sig på bindande bestämmelser, tillgodoser de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna fullt ut och står i rätt proportion till de mål som eftersträvas.
- Allmänna besöksförbud eller begränsningar av rörelsefriheten kan inte meddelas servicehus eller andra enheter inom socialvården. Eventuella begränsningar ska grunda sig på ett individuellt beslut som meddelats med stöd av lagen. Man ska diskutera och komma överens med klienten och de anhöriga om hur besök kan genomföras utan att orsaka risk för smitta.
- Äldre personer och personer med funktionsnedsättning ska höras både i deras egna ärenden och i de samhällsliga åtgärder som berör dem mer omfattande.
- I ett lagstiftningsprojekt som gäller vård i livets slutskede, självbestämmanderätt, palliativ vård och eutanasi⁸⁰ ska uppmärksamhet fästas vid att regleringen stöder principen enligt vilken prioriteringen och begränsningen av vården ska grunda sig på vårdbehovet eller personens egen vilja, inte till exempel på hög ålder eller livskvalitet som bedöms utifrån.
- Vård- och serviceköerna ska betas av och de social- och hälsovårdstjänster som saknas ska ordnas så snabbt som möjligt för de personer som har rätt till dem. Processen måste övervakas särskilt noggrant, i synnerhet med hjälp av egenkontroll, men också till exempel med hjälp av kommunernas övervakningsskyldighet.

Äldre och personer med funktionsnedsättning

- För att slutföra lagstiftningsprocessen som gäller klientens självbestämmanderätt inom social- och hälsovården måste man säkerställa tillräckliga personalresurser samt en tydlig och heltäckande genomförandeplan.

80 SHM: Expertgrupp ska utreda vård i livets slutskede och eutanasi. https://stm.fi/-/asiatuntijaryhma-selvittaa-elaman-loppuvaiheen-hoitoa-ja-eutanasiaa?languageld=sv_SE

79 Läs om diskrimineringsombudsmannens uppgifter: <https://syrjinta.fi/sv/ingripande-i-diskriminering-och-framjande-av-likabehandling>

- När det gäller de processuella garantierna, såsom formkrav för beslutsfattande och reglering av ändringssökande, måste man vara särskilt noggrann när det gäller nödvändiga tjänster för personer i utsatt ställning.
- Social- och hälsovårdens klienter ska ges tillräcklig information om möjligheten till nedsättning och efterskänkning av klientavgifter, och när detta övervägs detta ska de kostnader som coronapandemin orsakar människor beaktas.
- Ekonomiska förluster som orsakas personer med utvecklingsstörning på grund av avbrott i arbetsverksamheten ska kompenseras. Arbetsverksamheten ska i fortsättningen utvecklas så att den garanterar att personer med utvecklingsstörning får lämplig lön för arbetet samt andra rättigheter och förmåner som ingår i ett anställningsförhållande.
- Man måste säkerställa försörjningen för de familjer där föräldrarna på grund av smittorisken tvingas vara hemma från arbetet för att vårda sina barn med funktionsnedsättning.

Barn och unga

- För att främja likabehandling och bekämpa den ökande ojämlikheten bland barn och unga krävs att det allmänna vidtar tillräckliga stödåtgärder i hanteringen av coronapandemin. Förhindrandet av ojämlikhet bland barn och unga måste göras till ett centralt mål. För olika barn- och ungdomsgrupper behövs särskilda åtgärder för att uppnå faktisk likabehandling, dvs. så kallad positiv särbehandling.
- Inom tjänsterna för barn och unga måste man säkerställa ett tillräckligt stöd. En central roll här har i synnerhet rådgivningstjänster och annat stöd som erbjuds familjer inom social- och hälsovårdstjänsterna samt stöd för lärande och välfärd i samband med småbarns- pedagogik, skolor och läroanstalter samt fritidsaktiviteter och -tjänster för barn och unga.
- Försörjningssituationen för barnfamiljer och unga vuxna måste bedömas och det måste säkerställas att utkomsten är tillräcklig särskilt under coronapandemin och dess eftervård.
- I hanteringen av coronapandemin måste barns och ungas delaktighet, möjligheter att påverka samt lika möjligheter att bli hörda stärkas.
- Konsekvenserna för barns och ungas grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter ska bedömas och barn och unga ska höras i samband med utvärderingarna.
- Information som samlats in från barn och unga ska utnyttjas systematiskt som stöd för beslutsfattandet.
- Barns och ungas framtidstro och känsla av trygghet och delaktighet i vardagen måste stärkas.
- I kommunikationen och nyhetsrapporteringen ska man se till att barn och unga kan få information på ett sätt som passar dem.
- Det allmänna ska i beslutsfattandet säkerställa tillräckliga resurser för att genomföra tjänster för barn, unga och familjer i hanteringen av krisen. Resurser för både universella tjänster och riktade tjänster måste säkerställas.
- Tjänster och funktioner för barn, unga och familjer ska ordnas utgående från barn, unga och familjer. God samarbetspraxis och bra handlingsmodeller som tagits i bruk under coronapandemin måste vidareutvecklas och tas i permanent bruk.

Våld mot kvinnor och våld i nära relationer

- GREVIO:s rekommendationer till Finland och de 32 åtgärder inom programmet för bekämpning av våld mot kvinnor måste genomföras fullt ut. Särskild uppmärksamhet ska fästas vid de rekommendationer som parterna i Istanbulkonventionen har lagt vikt vid.⁸¹
- Medborgarnas och särskilt olika yrkesgruppers kunskaper och färdigheter i att identifiera och ingripa i våld mot kvinnor och våld i nära relationer ska utvecklas till exempel genom systematisk utbildning både i de obligatoriska studierna och i den fortsatta utbildningen.
- I stödåtgärder för offer och i utbildning ska man vara uppmärksam på olika former av våld, multiplicerande effekter för olika personer samt kultursensitivitet.
- Åtgärder mot våld mot kvinnor och våld i nära relationer ska inkluderas i välfärds- och säkerhetsplanerna på olika förvaltningsnivåer (stat, landskap, kommun) och i uppföljningen av hur de genomförs.
- Jämlika tjänster med låg tröskel för offer för våld mot kvinnor och våld i nära relationer måste utvecklas bland annat med hjälp av lagstiftning och som en del av reformen av social- och hälsovårdstjänsterna. I utvecklingsarbetet ska speciellsituationer som till exempel en pandemi beaktas.
- Man måste säkerställa att tjänsterna är flexibla, regionalt heltäckande samt tillgängliga och åtkomliga för alla som behöver dem. Till exempel ålder samt språk- och kulturfrågor ska beaktas.
- Samlandet av tjänster för offer för våld mot kvinnor och våld i nära relationer till ett sektorsövergripande stödcenter i likhet med SERI-stödcentret (stödcenter för offer för sexuellt våld) måste utredas.
- Samordning och samarbete kring arbetet mot våld mot kvinnor och våld i nära relationer på alla förvaltningsnivåer måste förbättras både vad gäller den förebyggande verksamheten, stödtjänster och informationsspridning.
- För att undvika överlappningar och serviceluckor måste olika aktörers roller förtydligas bland annat med hjälp av lagstiftning.
- Tillräckliga ekonomiska resurser ska reserveras för arbetet mot våld mot kvinnor och våld i nära relationer, för stöd till offren samt för att ställa gärningsmännen till svars och hjälpa dem.

---

81 Rekommendationer till Finland från GREVIO och parterna i Istanbulkonventionen. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/maaraaikaisraportointi-yk-en/raportoinnin-aikataulut/en-naisiin-kohdistuva-vakivalta/>

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi